Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu ZESZYTY NAUKOWE nr 150, rok 2010

Lech Goraj
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
Państwowy Instytut Badań w Warszawie

OCENA UZALEŻNIENIA DOCHODÓW GOSPODARSTW ROLNYCH OD PŁATNOŚCI BEZPOŚREDNICH W PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ NA PODSTAWIE WYNIKÓW FADN

Wprowadzenie

Wspólna polityka rolna (WPR) ukształtowała się jako historycznie pierwsza i najbardziej kompleksowa polityka społeczno-ekonomiczna Wspólnoty Europejskiej. Regulację prawną tego obszaru stanowią artykuły 38–47 Traktatu o Wspólnocie Europejskiej. Traktat rzymski stwierdza, że Wspólny Rynek obejmuje wszystkie produkty rolne, a dla sprawnego funkcjonowania i rozwoju tego rynku musi być prowadzona wspólna polityka rolna (artykuł 3). Cele i zasady WPR określał artykuł 39 traktatu: (1) zwiększenie produktywności rolnictwa poprzez wspieranie postępu technicznego i optymalne wykorzystanie czynników produkcji, (2) zapewnienie zadawalającego standardu życiowego społeczności wiejskiej poprzez wzrost jej dochodu *per capita*, (3) stabilizowanie rynków, (4) zapewnienie dostępności towarów, (5) zapewnienie godziwych cen konsumpcyjnych.

Polityka rozwoju rolnictwa i jego otoczenia we Wspólnocie Europejskiej, prowadzona w ramach polityki społeczno-gospodarczej i integracyjnej zmieniała się wraz z poziomem rozwoju gospodarczego. Można wyróżnić pięć zasadniczych etapów tej polityki:

1. Stymulowanie wzrostu produkcji rolno-żywnościowej w celu osiągnięcia samowystarczalności żywnościowej – lata 1958–1968.
2. Ograniczenie skali i poziomu produkcji za pomocą kategorii rynkowych na rzecz mechanizmów strukturalnych – lata 1968–1993.

3. Liberalizacja wsparcia rolnictwa i ograniczania protekcjonizmu – lata 1993–2000.
4. Stymulowanie wzrostu konkurencyjności sektora żywnościowego UE i obniżanie intensywności rolnictwa – lata 2000–2007.
5. Zapowiedź ewolucyjnej zmiany wspólnej polityki rolnej (*Common Agricultural Policy – CAP*) i przekształcenia jej we wspólną politykę rolną i obszarów wiejskich (*Common Agricultural and Rural Policy* (CARPE) – lata 2007–2013[1].

Jak wynika z oczekiwań społecznych i z postanowień traktatu rzymskiego, spośród zadań WPR, dwa zadania można uznać za fundamentalne, a mianowicie zapewnienie dostatecznej podaży produktów rolnych na obszarze Wspólnoty i zapewnienie rolnikom odpowiednich warunków ekonomicznych, warunkujących stabilne i trwałego prowadzenie gospodarstw rolnych. Z upływem czasu cel podażowy WPR został osiągnięty do tego stopnia, że przekroczył zdolność absorpcji tworzonych produktów rolnych na niektórych rynkach.

Kolejny plan reformy WPR nakreślono w Agendzie 2000, a decyzje w sprawie wdrażania propozycji Agendy 2000 podjęto podczas posiedzenia Rady Europejskiej w Berlinie w marcu 1999 roku. Głównym celem reformy stało się zwiększenie orientacji rynkowej w rolnictwie stanowiące wstępny warunek rozwoju europejskiego sektora rolno-żywnościowego. Innymi celami reformy było zwiększenie efektywności i konkurencyjności sektora rolno-żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich. Modyfikacja celów strategicznych WPR jest wyrazem zmiany podejścia Komisji Europejskiej, według której WPR powinna przekształcić się we „wspólną politykę rolną i rozwoju wsi". Priorytetem reformowanej WPR staje się zintegrowane podejście do ochrony środowiska, wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa i zróżnicowanie działalności gospodarczej. Reformy WPR zmierzają przede wszystkim do ustanowienia „europejskiego modelu rolnictwa" charakteryzującego się większą konkurencyjnością, dbałością o środowisko naturalne, wysoką jakość i bezpieczeństwo żywności, jak również tworzącego nowe miejsca pracy oraz racjonalnego i zrozumiałego dla opinii publicznej[2]. Dlatego wprowadzony instrument *cross-compliance* (zasada wzajemnej zgodności, współzależności) ma przyczyniać się do ochrony środowiska, poprawy bezpieczeństwa żywności, zdrowotności zwierząt i roślin oraz dobrostanu. Służy on legitymizowaniu płatności dla rolników, warunkując je spełnianiem oczekiwań społeczeństwa Unii Europejskiej co do warunków, w jakich produkowana jest żywność. *Cross-Compilance* oznacza wytworzenie powiązania pomiędzy: płatnościami bezpośrednimi i normami oraz zobowiązaniami w sektorach ściśle powiązanych z rolnictwem. Przedefiniowanie celów WPR spowodowało nałożenie na rolników określonych reżimów technologicznych. Ich rodzaj i specyfika jest definiowana w kodeksach dobrych praktyk rolniczych i zasadach *cross-compliance*.

[1] http://www.ers.usda.gov/Briefing/FoodmarketingSystem/pricespreads.htm.

[2] A. Kowalski, *Ewolucja wspólnej polityki rolnej*, Biuletyn Informacyjny ARR, 2004, nr 4.

Należy zatem stwierdzić, że dopłaty otrzymywane przez rolników (obecnie po oddzieleniu dopłat od wolumenu wytwarzanych produktów rolniczych[3], w większości kierowane kanałami pozarynkowymi) służą nie tylko trwałemu zapewnieniu podaży produktów rolniczych na obszarze Unii Europejskiej, ale także ochronie środowiska naturalnego obszarów wiejskich. Jednak z uwagi na brak ceny rynkowej, działalność rolników w zakresie ochrony warunków naturalnych, stanowiąca szczególny rodzaj usług społecznych została włączona do wspólnego programu wsparcia wytwarzania produktów należących, podobnie jak produkty rolnicze, do grupy produktów niezastępowalnych.

W ostatnich latach roczne wydatki na rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich pozostają prawie niezmienione na poziomie 52 mld euro, co stanowiło około 45% wydatków budżetowych Unii Europejskiej w 2008 roku. W okresie 2003–2008 ten udział obniżył się o 5,5 p.p. (z 51% w 2003 roku do 45,3% w 2008 roku)[4]. O ile wydatki na rolnictwo i na rozwój obszarów wiejskich w relacji do budżetu UE są stosunkowo duże, to patrząc na nie w relacji do wartości produktu krajowego brutto Unii Europejskiej stanowią mniej niż 0,5%[5]. Biorąc pod uwagę charakter niezastępowalności produktów rolniczych, a także na wartość środowiska naturalnego należącego do bezcennego dobra publicznego, kwoty przeznaczone na wspieranie działalności rolniczej wydają się być ceną relatywnie niską za tę działalność.

Celem opracowania jest analiza sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej, ze szczególną uwagą znaczenia dopłat kierowanych do rolników. Podstawę empiryczną analizy stanowią wybrane parametry wyników standardowych FADN z lat 1989–2006, znajdujące się w bazie FADN[6]. Są one publicznie dostępne na stronie internetowej Komisji Europejskiej. Wartości w bazie danych są wyrażone w cenach bieżących, co w warunkach istniejącej inflacji powoduje, że zmiany wartości prezentowanych dochodów nie odzwierciedlają zmian ich realnej siły nabywczej.

1. Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w krajach członkowskich UE

Dane rachunkowe FADN z tego okresu wskazują na wyraźne zwiększenie kosztów wytwarzania jednostki wartości produkcji rolniczej na obszarze Unii Europejskiej, liczonych według cen rynkowych (por. rysunek 1). Zasadniczym tego powodem

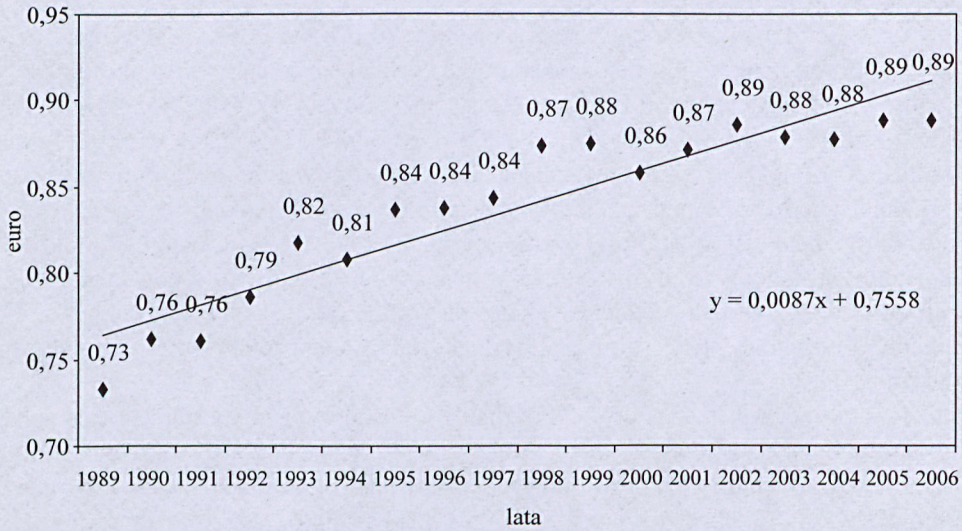
[3] Zasada tzw. *decouplingu*, czyli oddzielenia płatności od rozmiaru produkcji.

[4] R. Mroczek, *Wpływ WPR na polski rynek*, Nowe Życie Gospodarcze, 2009, grudzień, Wydanie specjalne: 5 lat programu badawczego, s. 35.

[5] W 2007 roku według danych EAA udział dopłat do rolnictwa w wartości PKB *(GDP)*, liczonych w cenach bieżących, osiągnął 0,36 %, a według danych FADN 0,41%.

[6] http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm#.

było szybsze tempo wzrostu cen materiałów do produkcji rolnej niż cen produktów rolniczych. Na ten wzrost wpłynęła także rozpoczęta w 1993 roku modyfikacja systemu dopłat. Rozpoczęto wycofywanie dopłat do cen produktów na rzecz dopłat do liczby produktów rolniczych, a od 2003 roku stopniowe wprowadzanie dopłat, tzw. *decoupled*, niewiązanych z rozmiarem produkcji rolniczej. Z tego właśnie powodu wartość produkcji liczona według cen rynkowych, obejmowała do 1993 roku dopłaty do cen produktów rolniczych.

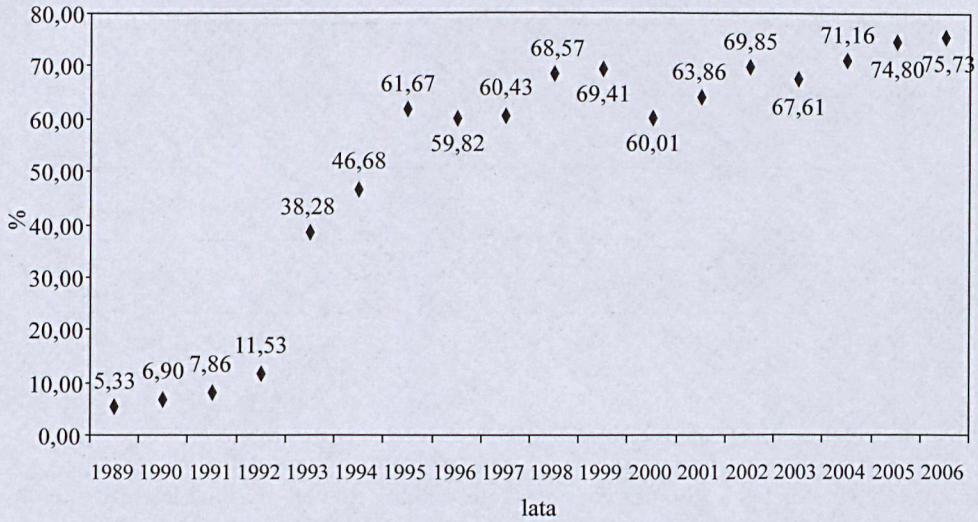

Rysunek 1. Koszt wytworzenia 1 euro produkcji (bez kosztów własnych czynników pracy, ziemi i kapitału) w gospodarstwach rolnych znajdujących się w polu obserwacji FADN w latach 1989–2006

Źródło: obliczenia własne według danych FADN

W analizowanym okresie koszty materiałów i usług poniesionych na wytworzenie 1 euro produkcji gospodarstwa rolnego mierzonej według cen rynkowych zwiększyły się 21,9%. Z równania trendu prostoliniowego wynika, że średnie roczne tempo wzrostu kosztów produkcji o wartości 1 euro wyniosło 0,0087 euro. Ponadto w ekonomice gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze UE obserwowany jest wzrost roli dopłat przekazywanych w coraz większym stopniu kanałami pozarynkowymi. Rysunek 2 ilustruje rosnące znaczenie dopłat w tworzeniu dochodów gospodarstw rolnych w okresie 1998–2006. Zauważalny jest bardzo wyraźny 27 punktowy (z 11,53% do 38,28%) wzrost dopłat w tworzeniu dochodów pomiędzy 1992 i 1993 rokiem. Ten wzrost został spowodowany wdrożeniem reform Mac Sharry'ego. Kolejny skokowy, o 15 p.p. wzrost udziału dopłat w dochodach

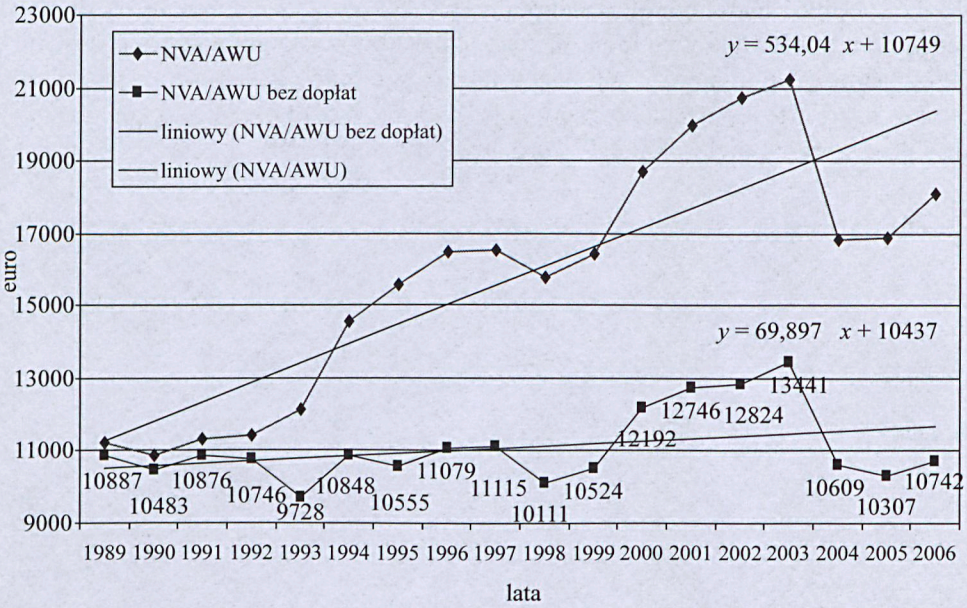
(z 46,68% do 61,67%) odnotowano pomiędzy 1994 i 1995 rokiem. Taka zmiana w dużym stopniu była wynikiem przystąpienia krajów skandynawskich do Unii Europejskiej. W Finlandii i w Szwecji koszty produkcji już w tym czasie były wyższe niż wartość uzyskanej produkcji. W 1995 roku koszt uzyskania 1 euro produkcji wyniósł w Szwecji 1,17 euro, a w Finlandii 1,19 euro.

Rysunek 2. Udział procentowy dopłat bezpośrednich w tworzeniu dochodu netto z gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji FADN w latach 1989–2006

Źródło: jak przy rysunku 1

W tych warunkach dopłaty kierowane do rolników kanałami pozarynkowymi odgrywają coraz większą rolę w tworzeniu dochodów gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej. Obserwowane zwiększanie wpływu dopłat na sytuację dochodową gospodarstw rolnych oznacza rosnące uzależnienie sytuacji ekonomicznej rolników od środków transferowanych do nich kanałami pozarynkowymi. W analizowanym okresie 1998–2006 nastąpiło bowiem obniżenie wartości dodanej netto w cenach bieżących w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (bez uwzględnienia dopłat bezpośrednich). O ile w 1989 roku wartość tego wskaźnika wyniosła 10 887 euro, to w 2006 roku obniżyła się o 145 euro, osiągając wartość 10 742 euro na osobę pełnozatrudnioną (rysunek 3). Pamiętając o wpływie inflacji, wartość dodana netto liczona według cen stałych uległa znacznie większemu obniżeniu. Przy ocenie tych zmian należy jednak mieć na uwadze fakt, że poszerzenie Unii Europejskiej o kolejne 10 krajów, w sumie znacznie biedniejszych niż kraje starej „15", miało bardzo znaczący wpływ na obniżenie poziomu tego wskaźnika w 3 ostatnich latach (2004–2006) omawianego okresu.

NVA/ AWU – wartość dodana przypadająca na 1 pełnozatrudnionego w gospodarstwie rolnym

Rysunek 3. Wartość dodana netto z dopłatami i bez dopłat bezpośrednich w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną* w gospodarstwach rolnych znajdujących się w polu obserwacji FADN w latach 1989–2006

* Osoba pełnozatrudniona jest jednostką przeliczeniową wyrażającą nakład pracy osoby fizycznej pełnosprawnej do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego, w wymiarze co najmniej 2200 godzin w roku obrachunkowym

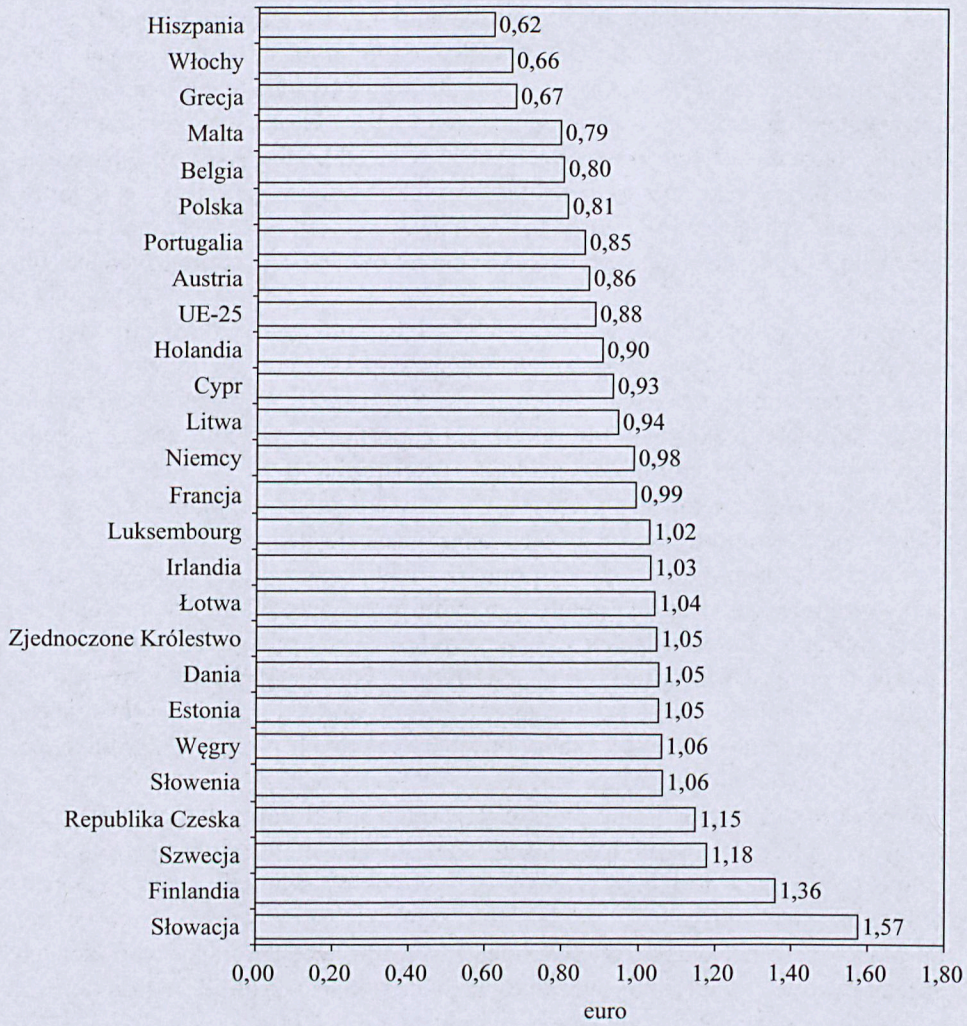
Źródło: jak przy rysunku 1

2. Koszty jednostkowe produkcji gospodarstw rolnych w państwach członkowskich UE w 2006 roku

Podstawę empiryczną tej części opracowania stanowią wybrane parametry wyników standardowych FADN z 2006 roku znajdujące się w bazie FADN[7]. Dane wartościowe znajdujące się w tej bazie wyrażone są w cenach bieżących. W konsekwencji w warunkach występowania inflacji, dane dotyczące dochodów nie odzwierciedlają ich realnej siły nabywczej. Wyniki standardowe FADN z 2006 roku zostały obliczone na podstawie danych rachunkowych z próby reprezentującej 4 119 370 towarowe gospodarstwa rolne funkcjonujące w 25 państwach członkowskich Unii Europejskiej.

[7] L. Goraj, *„Uzależnienie" od płatności bezpośrednich w państwach członkowskich UE na podstawie wyników FADN*, Prezentacja Ms Power Point, MRiRW [dostęp: 23.09.2009].

Dane o kosztach (bez kosztów własnych czynników wytwórczych: pracy, ziemi i kapitału) poniesionych na wytworzenie jednostki wartości produkcji w 2006 roku wskazują, że w 12 państwach członkowskich Unii Europejskiej koszty przekroczyły wartość zrealizowanej produkcji (por. rysunek 4). Na granicy równowagi kosztów i produkcji znalazły się dwa największe kraje, a mianowicie Francja i Niemcy, a inne dwa – Luksemburg i Irlandia przekroczyły tę granicę w nieznacznym zakresie.

Rysunek 4. Koszt wytworzenia 1 euro produkcji w gospodarstwach rolnych znajdujących się w polu obserwacji FADN wg krajów członkowskich UE w 2006 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie wyników standardowych FADN z 2006 roku

Koszty przekraczające wartość realizowanej produkcji przez gospodarstwa rolne położone na terenie Unii Europejskiej informują o istnieniu niekorzystnych dla rolników relacji cen na europejskich rynkach rolnych. Te niekorzystne dla rolników relacje cenowe pogarszają się w kolejnych latach analizowanego okresu. Dowodzi tego rosnąca liczba państw członkowskich, w których koszty jednostkowe przekroczyły wartość realizowanej produkcji. O ile w 2004 roku odnotowano taki wynik w siedmiu krajach, to w 2006 roku z takim wynikiem było dwanaście krajów[8].

Ponoszenie kosztów przekraczających wartość uzyskiwanej produkcji rolniczej jest warunkowane między innymi ukierunkowaniem produkcyjnym i wielkością ekonomiczną gospodarstw rolnych[9]. Wyniki gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych TF8 wskazują, że w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych z 13 krajów odnotowano wyższe koszty od zrealizowanej produkcji. Natomiast w gospodarstwach rolnych specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wyższe koszty od uzyskanej produkcji odnotowano tylko w jednym kraju (Finlandii). Na takie niekorzystne kształtowanie się relacji cen na rynkach rolnych Unii Europejskiej ma wpływ wiele czynników. Do najważniejszych można zaliczyć:

- Kierowanie dopłat do gospodarstw rolnych kanałami pozarynkowymi. W tym przypadku pozarynkowy mechanizm wsparcia dochodów dopuszcza do zbywania przez rolników wytwarzanych produktów rolniczych po cenach niższych od kosztów jednostkowych produkcji. Na zjawisko to zwrócili uwagę przedstawiciele WB, uzasadniając zasadność wycofania się WPR z tego rodzaju mechanizmów wspierania rolnictwa w UE. Stwierdzają oni, że środki finansowe kierowane do rolników są szybko transferowane do działów wytwarzających materiały do produkcji rolniczej poprzez niekorzystny dla rolników system cen. A rolnicy, pozyskując dopłaty kanałami pozarynkowymi, orientują się na utrzymywanie zdolności absorpcji tych środków wsparcia pozarynkowego.
- Słabnącą pozycję rolników na rynkach rolnych. Partnerzy rolników stopniowo umacniają kapitał i moce operacyjne. Są to organizacje producentów materiałów do produkcji rolnej, przetwórstwa pierwotnych produktów rolniczych i organizacje handlowe.
- Zbyt duże, w stosunku do możliwości przemian strukturalnych i technologicznych w rolnictwie, różnice w tempie wzrostu cen materiałów do produkcji rolniczej w relacji do tempa wzrostu cen produktów rolnych. Dane z rynków w Polsce z lat 1990–2007 dowodzą, że w tym okresie ceny materiałów i usług do produkcji rolnej zwiększyły się ponad 12-krotnie, a cen produktów rolniczych sprzedawanych przez rolników zaledwie nieco ponad 8-krotnie. W tym okresie wskaźnik „nożyc cen" uzyskał wartość 64[10].

[8] http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm#.

[9] L. Goraj, *„Uzależnienie" od...*, op.cit.

[10] J.S. Zegar, *Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

– Import produktów rolniczych na obszar UE od producentów niebędących zobowiązanymi do przestrzegania takich samych standardów, jakie zostały nałożone na rolników europejskich[11].

Powyższe dane dowodzą niezbicie, że do czasu istnienia tak wielce wypaczonych, a zarazem bardzo niekorzystnych dla rolników relacji cen na rynkach rolnych w Europie, konieczne jest wspieranie dochodów rolników środkami kierowanymi kanałami pozarynkowymi. Wycofanie się ze wsparcia dochodów rolników bez odpowiednich zmian sytuacji na rynkach produktów rolnych i materiałów do produkcji spowodowałoby bankructwo bardzo wielu gospodarstw rolnych istniejących w Unii Europejskiej. Jak bowiem wcześniej ukazano w 12 państwach członkowskich, koszty produkcji były w 2006 roku wyższe niż zrealizowana wartość produkcji w gospodarstwach rolnych, liczona według cen rynkowych.

Skutkiem istnienia określonych warunków na rynkach rolnych Unii Europejskiej jest postępujące zwiększenie „uzależnienia" dochodów rolników od dopłat kierowanych kanałami pozarynkowymi. W 2004 roku dochody w 8 krajach były co najwyżej równe dopłatom, a w 2006 roku już w 11 krajach. W 2006 roku koszty wytworzenia 1 euro produkcji w gospodarstwach rolnych Słowacji były na tyle wysokie (1,57 euro), że otrzymane dopłaty nie były w stanie zniwelować strat wygenerowanych przez gospodarstwa rolne.

3. Przyszłość dopłat bezpośrednich WPR

W dyskusji na temat dalszego kształtu WPR zarysowały się dwa przeciwstawne stanowiska:

– zaprzestanie subsydiowania rolnictwa z ewentualnym dopuszczeniem do nacjonalizacji tego wsparcia,
– kontynuowanie subsydiowania bezpośredniego gospodarstw rolnych z ewentualnym rozwojem działań w zakresie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.

Warto zwrócić uwagę, że w Wielkiej Brytanii, głównego orędownika pierwszej koncepcji zmian WPR, dochody rolników w 2007 roku odpowiadały 0,22% PKB, a kwota dopłat bezpośrednich otrzymanych przez rolników brytyjskich stanowiła 0,21% PKB[12]. W przypadku Polski relacje te były znacząco wyższe i wynosiły od-

[11] Z przeprowadzonego w 2009 roku badania przez Zakład Rachunkowości Rolnej IERiGŻ-PIB wśród 5795 rolników prowadzących rachunkowość w ramach Polskiego FADN wynika, że kwota nakładów inwestycyjnych poniesionych na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów opisanych w warunkach *cross-compliance* w zakresie: przechowywania nawozów naturalnych, produktów rolnych, materiałów do produkcji; dostosowania budynków inwentarskich, wybiegów, pastwisk oraz transportu zwierząt i produktów roślinnych wyniosła średnio w gospodarstwie 61 184 zł. Kwota ta odpowiada 33,2% wartości rocznej produkcji gospodarstwa rolnego czy 98,7% kwoty dochodu netto z gospodarstwa rolnego.

[12] W Niemczech relacje te ukształtowały się w podobnym wymiarze, natomiast we Francji odnotowano znacznie wyższą ich wartość.

powiednio 2,28% i 0,67%. Biorąc pod rozwagę stanowisko brytyjskie, można zadać pytanie o możliwość i warunki zaprzestania wspierania finansowego gospodarstw rolnych w UE kanałami pozarynkowymi? Dysponując odpowiednimi parametrami wytworzonymi na podstawie danych FADN, można stwierdzić, że na obszarze UE funkcjonują gospodarstwa rolne, których uzależnienie dochodów od dopłat kierowanych kanałami pozarynkowymi jest niewielkie. Do takich można zaliczyć gospodarstwa specjalizujące się w produkcji ogrodniczej. W średnim gospodarstwie rolniczym o tym typie, znajdującym się w polu obserwacji FADN, udział dopłat w tworzeniu dochodu w 2006 roku wyniósł 5,9%, a poziom zrealizowanego dochodu w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nie odbiegał od innych typów rolniczych gospodarstw. Istnieje zatem teoretyczna możliwość wycofania dopłat kierowanych do rolników kanałami pozarynkowymi, które umożliwiają obecnie rolnikom sprzedaż produktów rolnych po cenach niższych i to często znacząco od poziomu kosztów ich wytworzenia. Uzyskiwanie przez rolników dochodów na poziomie podobnym do poziomu z 2006 roku przy zaprzestaniu ich subsydiowania wymagałoby jednak:

- podwyższenia cen produktów sprzedawanych przez rolników w UE średnio o około 20%

bądź

- obniżenia cen na materiały do produkcji rolniczej w UE średnio o około 33%,

bądź

- odpowiednich zasadniczych zmian na rynkach obu rodzajów towarów.

Jakich konsekwencji cenowych dla konsumentów można by oczekiwać w przypadku podwyższenia o 20% cen produktów rolniczych płaconych rolnikom? Dla ukazania tych skutków posłużono się wynikami badań Biura Badań Ekonomicznych Ministerstwa Rolnictwa (ERS) z USA, z których wynika, że w 2006 roku średni udział wartości produktów rolniczych w cenie detalicznej artykułów żywnościowych płaconej przez konsumentów stanowił 19%[13]. Oznacza to, że zmiana średnio o 20% cen produktów sprzedawanych przez rolników mogłaby wpłynąć na wzrost cen produktów żywnościowych o 3,8%.

Istnieje także inna, lecz wydaje się znacznie trudniejsza możliwość zapewnienia dochodów rolników na poziomie obecnym po wycofaniu dopłat polegająca na obniżeniu średnio o ok. 33% cen materiałów do produkcji rolniczej płaconych przez rolników UE. W tym przypadku możliwe są także działania wspierające polegające na przejmowaniu przez rolników marż handlowych oraz na radykalnym obniżeniu zużycia materiałów zakupowanych do produkcji rolniczej poprzez istotną ekstensyfikację produkcji rolniczej.

Podobne efekty dochodowe możliwe są do osiągnięcia także poprzez zaistnienie zasadniczych zmian na obu rynkach (produktów rolnych i materiałów do produkcji rolnej). Jednak praktycznie najłatwiejszym, a zarazem „najzdrowszym" sposobem osiągnięcia tego celu byłoby przywrócenie odpowiedniego poziomu cen na rynku

[13] http://www.ers.usda.gov/Briefing/FoodmarketingSystem/pricespreads.htm.

produktów rolnych. Na realną możliwość takiego rozwiązania wskazuje fakt bardzo małego znaczenia dopłat w ekonomice gospodarstw rolnych specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, plantacjach trwałych i w chowie zwierząt ziarnożernych – trzody chlewnej, a zwłaszcza drobiu.

Mając na uwadze wszelkie aspekty otoczenia ekonomicznego gospodarstw rolnych, równie dobre efekty może przynieść wygaszenie obecnych typu *decoupled* mechanizmów wspierania dochodów rolniczych kanałami pozarynkowymi i przejście na zawieranie z rolnikami kontraktów wieloletnich z subsydiowanej realizacji określonej struktury i wolumenu produktów rolniczych, a także zakupu u rolników dóbr mających charakter dóbr publicznych. Tworzenie obecnie tego rodzaju dóbr odbywa się w ramach warunków zdefiniowanych w kodeksach dobrej praktyki rolniczej i *cross-compliance*, upoważniających dostęp do dopłat bezpośrednich.

Podsumowanie

1. Znaczenie środków transferowanych do rolników kanałami pozarynkowymi ulega zmniejszaniu z powodu szybszego wzrostu cen na materiały do produkcji rolnej niż cen produktów rolniczych.
2. Do czasu istnienia mechanizmów WPR w obowiązującym kształcie posiadanie i utrzymywanie zdolności absorpcji środków wsparcia jest strategicznym zadaniem rolników europejskich.
3. Warunkowanie udzielania dopłat przestrzeganiem określonych reżimów technologicznych oznacza, że otrzymywane przez rolników dopłaty są ceną za prowadzenie działalności służącej nie tylko trwałemu zapewnieniu odpowiedniej podaży produktów rolniczych na obszarze Unii Europejskiej, ale także ochronie środowiska naturalnego.
4. Zgłaszana przez grupę państw członkowskich UE z Wielką Brytanią na czele propozycja wycofania z WPR dopłat bezpośrednich dla rolnictwa, z dopuszczeniem nacjonalizacji tego rodzaju wspierania, burzy zasady solidaryzmu UE. Jest ona bardzo niekorzystna dla krajów, w których udział rolnictwa w gospodarce narodowej jest relatywnie duży i w których relacja obecnych kwot dopłat bezpośrednich do wartości PKB jest relatywnie wysoka.
5. Negocjacje w sprawie wolnego handlu towarami pochodzenia rolniczego powinny uwzględniać koszty, jakie rolnicy europejscy zostali zmuszeni ponieść, dostosowując się do standardów *cross-compliance*.
6. Dla lepszych efektów przy realizacji założonych celów z użyciem mechanizmów WPR należałoby zastanowić się nad zasadniczą modyfikacją funkcjonujących obecnie mechanizmów. Przy programowaniu nowych zasad można by rozważyć powiązanie płatności z działalnością wytwórczą rolników, przy czym ta działalność powinna zostać znacznie szerzej zdefiniowana (np. jako wytwarzanie pierwotnych produktów rolniczych i świadczenie usług na rzecz środowiska

naturalnego). Wydaje się, że byłoby zasadne przejście na zawieranie z rolnikami kontraktów wieloletnich dla subsydiowanej realizacji przez nich pożądanej struktury i wolumenu produktów rolniczych, a także zakupu u rolników dóbr mających charakter dóbr publicznych.

Literatura

Goraj, L., *„Uzależnienie" od płatności bezpośrednich w państwach członkowskich UE na podstawie wyników FADN,* Prezentacja Ms Power Point, MRiRW [dostęp: 23.09.2009].
http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database.cfm#.
http://www.ers.usda.gov/Briefing/FoodmarketingSystem/pricespreads.htm.
Kowalski, A., *Ewolucja wspólnej polityki rolnej*, Biuletyn Informacyjny ARR, 2004, nr 4.
Mroczek, R., *Wpływ WPR na polski rynek*, Nowe Życie Gospodarcze, 2009, grudzień, Wydanie specjalne: 5 lat programu badawczego.
Zegar, J.S., *Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej*, Wydawnictwo IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

THE VALUATION OF DEPENDENCE OF FARMS INCOME ON DIRECT PAYMENTS IN MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION BASED ON FADN RESULTS

Summary

Redefining of CAP purposes was the reason why particular technological restrictions have been forced upon farm holders. The type and specification of these restrictions are defined by Good Agricultural Practises guidelines as well as by cross compliance rules. In order to obtain the subsidies, the farmers are intended to constantly ensure the appropriate supply of agricultural products on the territory of the European Union and to protect the natural environment. Due to the lack of market prices on activities in the field of natural environment protection, which are special kind of social services, farmers activities have been included in the common programme supporting the manufacturing of products belonging to the group of non-replaceable products.

In agricultural holdings functioning on the territory of the European Union, the evident upward tendency of production costs per agricultural production unit is observed. The essential reason is that prices of agricultural production materials are rising at a greater rate than prices of agricultural products. Among the EU Member States there are farms, where incurred costs exceed generated value of production. Such states prove that disadvanta-

geous price relations for farmers exist on European market. The relations mentioned above are getting worse in the following years of the considered period. It is indicated by the rising number of the EU Member States, where costs exceed obtained value of production. In 2004 such a result was noted in 7 countries and in 12 countries two years later. Thus, subsidies transferred by out-of-market channels addressed to farmers are getting more and more important in generating incomes of agricultural holdings.

Taking the current economic situation into account, as well as ongoing debate in the European Union, the abandonment of financial support of farms in the EU through out-of-market channels is possible. Under these circumstances, in order to obtain incomes close to the level as in 2006 farmers earned, it would be required to raise the sale prices of products in the EU by average of 20%, or to reduce the costs of agricultural production materials by average of 33%.